Natuurgebied De Maatjes, Kalmthout (fase 1)

Programma van Maatregelen

Auteurs:
Kim Aluwé (bureauonderzoek)
Wouter Vennekens (landschappelijk bodemonderzoek)

Erkend Archeoloog:
K. Aluwé (OE/ERK/Archeoloog/2021/00029)

1 Inleiding

Het Vlaams Erfgoed Centrum heeft in de periode januari-oktober 2022 een archeologienota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Natuurgebied De Maatjes te Kalmthout.

1.1 Administratieve gegevens

Huidige onderzoeksfasen:	Bureauonderzoek Landschappelijk bodemonderzoek
Aanleiding:	Inrichtingswerken fase 1
Plaats:	Natuurgebied De Maatjes
Gemeente:	Kalmthout, Wuustwezel
Provincie:	Antwerpen
Kadastrale gegevens:	Kalmthout, 2AFD/Kalmthout, SECTIE C , 656K, 659A8, 659B8, 659X7, 659Y7, 659Z7, 660M2, 660N2, 660T2, 660V2, 661D2, 661E2, 661P2, 661T2 Wuustwezel, 1AFD/Wuustwezel, SECTIE B, 170E, 170F, 171B, 172D, 172E
Diepte bodemverstoring	Max. 300cm-mv
Oppervlakte plangebied:	Ca. 239000m^2 / 23,9hectare
Oppervlakte bodemingrepen	Ca. 23000m2 / 23hectare
Coördinaten (*bounding box; Lambertcoördinaten: EPSG:31370)*:	Min. X: 160681,381 Min. Y: 234383,715 Max. X: 161880,020 Max. Y: 235703,377
Projectcode Onroerend Erfgoed:	2022A399 (bureauonderzoek) 2022H16 (landschappelijk bodemonderzoek)
VEC-projectcode:	5040003 (bureauonderzoek) 5040052 (landschappelijk bodemonderzoek)
Auteur(s):	Kim Aluwé Wouter Vennekens
Erkend archeoloog:	K. Aluwé (OE/ERK/Archeoloog/2021/00029)
Begindatum onderzoek:	20 januari 2022
Einddatum onderzoek:	Oktober 2022
Beheer en plaats documentatie:	Vlaams Erfgoed Centrum Liesdonk 5 2440 Geel
Relevante thesaurustermen:	Bureauonderzoek, landschappelijk bodemonderzoek

1.2 Aanleiding van het onderzoek

De opdrachtgever plant een eerste fase van de inrichtingswerken in het kader van de blue deal in 6 deelgebieden in het natuurgebied De Maatjes in Kalmthout.

In het meest noordelijke deelgebied wordt de bestaande dijk langsheen de Broekloop op 4 plaatsen hersteld. Hierbij wordt 3m van de beschadigde dijk afgegraven en vindt daarna een dijkherstel plaats met houten damwanden, een kleikern en een afdekking met lokale grond. Op drie van deze locaties worden grachten via een betonnen buis en kantelstuw onder de dijk aangesloten op de Broekloop.

Op het zuidwestelijke deelgebied worden enkele bestaande grachten gerijt en de bestaande laantjesstructuur geherprofileerd. Een oud stort in deze zone wordt tot 3m-mv afgegraven en de put nadien opgevuld tot 15,9mTAW met propere grond, die na zetting tot 15,45mTAW wordt afgewerkt.

Op de vier grote deelgebieden in het oosten, westen en zuidoosten worden afgravingen gepland met een respectievelijke oppervlakte van ca. 21.370m², 40.180m², 61.910m² en 38.210m². Rondom de afgravingen worden beheerstroken voorzien die niet afgegraven worden. Het oostelijke, zuidelijke en westelijke deelgebied wordt standaard 30cm -mv afgegraven en voorzien van 10m brede lanen met V-profiel waarvoor ca. 50cm-mv wordt gegraven. Bij het westelijke deelgebied worden ook twee poelen uitgegraven tot 200cm-mv. Het meest noordoostelijke deelgebied wordt standaard afgegraven tot 15,05mTAW (30-80cm -mv) en voorzien van 28m brede lanen met V-profiel en bodempeil op 13,65mTAW (210-290cm -mv).

2 Het vooronderzoek zonder of met ingreep in de bodem

2.1 Volledigheid van het onderzoek

Er werd tot op heden een bureauonderzoek en landschappelijk booronderzoek uitgevoerd, dit onderzoek kon zonder problemen volledig uitgevoerd worden. Na deze onderzoeken werd duidelijk dat de geplande werken geen bedreiging vormen voor het archeologisch bodemarchief en aldus een vrijgave geadviseerd kan worden.

2.2 De aan- of afwezigheid van een vindplaats

Bureauonderzoek – [2022A399]
Het plangebied bevindt zich op de minder steile noordelijke kant van de Kempische cuesta die door beekvalleien doorkruist wordt. Archeologisch onderzoek in de omgeving is zeer schaars.

Een recent archeologische booronderzoek op ca. 1km ten westen van het huidige plangebied bracht geen concentraties uit deze periode aan het licht. Wel werden op ca. 1km ten noordoosten, over de Nederlandse grens een 30-tal vondsten van prehistorische lithische artefacten gemeld. Deze lijken te clusteren op een hoger gelegen bult in het landschap. Op basis van de landschappelijke ligging kunnen vondsten uit deze periode niet uitgesloten worden. Het plangebied heeft aldus een matig potentieel op het aantreffen van prehistorische artefactenconcentraties.

Enkele recente proefsleuvenonderzoeken brachten ondanks hun locatie op drogere gronden, buiten de voormalige veengebieden, geen sites uit deze periodes aan het licht. Het plangebied bevindt zich ter hoogte van voornamelijk natte of zeer natte bodems. Vanaf de Bronstijd werden hier meters diepe veenafzettingen gevormd. Deze veengronden waren helemaal niet geschikt voor de inplanting van bewoning. Bovendien zijn deze afzettingen voor het grootste deel weggegraven door de latere turfontginning. Resten van deze veenlagen kunnen op het plangebied wel nog aangetroffen worden in de diepste venen die niet volledig leeggehaald werden en in de vaartkanten. Het plangebied heeft een laag potentieel op het aantreffen van sporensites uit het Neolithicum tot volle middeleeuwen.

Het gebied werd vanaf de 14de eeuw onder impuls van de abdij van Tongerlo ontgonnen. Tussen de 15de en 17de eeuw werden grootschalige turfontginningen uitgevoerd waarbij een meters dik veenpakket werd afgegraven Eventuele aanwezige sporen uit de late middeleeuwen tot nieuwe tijd zullen dus bijna uitsluitend veroorzaakt zijn door de (turf)ontginningen uit de 14de-17de eeuw. Tot deze sporen behoren o.a. grensafbakeningen, grenspalen, turfvaarten, zijvaarten, boogjes, slingers, vaartaansluitingen, wegen en bruggen. Een deel van deze relicten zijn nog gedeeltelijk zichtbaar in het landschap. Er kan voor het plangebied

een matig tot hoog potentieel vooropgesteld worden voor het aantreffen van aan de turfontginning gerelateerde sporen. De kans is reëel dat specifiek in de duidelijke en diepe ontginningszones die in het landschap lang zichtbaar waren als diepe plassen, het archeologische niveau waarop sporensites uit het Neolithicum tot de volle middeleeuwen en artefactenconcentraties uit de steentijd verwacht werden, vernield werd door de ontginning, vertrappeling van de natte bodem, etc.

In de 18de-19de eeuw was het plangebied een zone met ondoordringbaar moeras afgewisseld met heide waar geen activiteiten plaats vonden. Vanaf eind 19de eeuw, maar vooral in het eerste kwart van de 20ste eeuw werden de hoger gelegen gronden rond de plassen/rietmoerassen ontwaterd en omgezet in cultuurgrond. Er worden dan ook geen sporenniveaus uit de 18de-20ste verwacht, uitgezonderd incidentele sporen van activiteiten gerelateerd aan bovengenoemd landgebruik. Het kennispotentieel van dergelijke sporen is laag.

Een deel van de geplande werken vormen nauwelijks een bedreiging van het archeologisch bodemarchief. Het gaat hierbij over de dijkherstellingswerken op het noordelijke deelgebied en het rijten van bestaande grachten, herprofilering van de bestaande laantjesstructuur en het afgraven van een stort op het zuidwestelijke deelgebied. Op deze twee deelgebieden hoeft dan ook geen verder onderzoek plaats te vinden. De afgravingen op de vier grootste deelgebieden variëren van 30cm tot bijna 3m diep en kunnen wel degelijk het archeologisch bodemarchief verder verstoren. Een landschappelijk bodemonderzoek moest uitwijzen of een archeologisch niveau bewaard is gebleven en of dit effectief door de geplande werken bedreigd wordt.

Landschappelijk booronderzoek – [2022H16]
De landschappelijke situatie van De Maatjes is in de afgelopen 700 jaar sterk veranderd. Oorspronkelijk lag er een veenpakket, tot wel drie meter hoog boven het huidige maaiveld. Dit pakket is ontstaan in de lager gelegen vlakte waar De Maatjes zich in situeert gedurende duizenden jaren (vanaf zo'n 6000 jaar BP). Vanaf de 14e eeuw werd er begonnen met de grootschalige afgraving van dit veenpakket voor het verkrijgen van turf. Over een periode van zo'n 300 jaar werd dit hele veenpakket afgegraven. Er bleef een woest en moerassig landschap achter dat ongeschikt was voor verder gebruik. Vanaf de 20e eeuw werd er begonnen met het afwateren van het gebied en werden aanwezige turfputten opgevuld met materiaal van de aanwezige duinen, ter bevordering van landbouw.

De waargenomen profielen in de boringen zijn recent van aard, ten gevolge van de eeuwen aan turfwinning en latere praktijken om de gronden rijp te maken voor landbouw. In slechts enkele boringen werden sporen van bodemvorming vastgesteld. Op basis van de landschappelijke geschiedenis binnen het plangebied wordt de kans op intacte archeologie als zeer laag beschouwd.

3 Advies op basis van de resultaten

Op basis van deze gegevens wordt door het Vlaams Erfgoed Centrum geen verder onderzoek geadviseerd. De geplande werkzaamheden vormen geen bedreiging voor het bodemarchief. Er hoeft geen programma van maatregelen te worden opgesteld.

Ondanks het advies tot vrijgeven van het terrein, blijven de bepalingen voor het melden van toevalsvondsten van kracht, conform artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet. De civieltechnisch uitvoerder is verplicht eventuele toevalsvondsten binnen drie dagen na ontdekking te melden bij Onroerend Erfgoed.